

Serie 1: Als het ginder is, is het hier

Verhalen van 4 getuigen die massamisdaden hebben meegemaakt en daarmee de confrontatie zijn aangegaan.

Aflevering 2: "De mechanismen die leiden tot massageweld"

Colofon

Concept: RCN Gerechtigheids & Democratie

Tekst: H el ene Pochet

Lay-out: H el ene Pochet

Vertaling: Wasja Rijs

Versie april 2021

Disclaimer

  Illustraties

Ondanks de nodige nasporingen bleek het niet mogelijk om alle voor alle illustraties in dit educatief pakket de copyrights te verkrijgen. Eventuele rechthebbenden worden verzocht contact op te nemen met pedagogie@rcn-ong.be.

Introductie

In [de videoserie "Als het ginder is, is het hier"](#) vertellen 4 bijzondere mensen hoe zij zich elk op hun eigen manier hebben verzet tegen genocide en/of misdrijven tegen de mensheid.

Thong Hoeung Ong is een schrijver. Hij overleefde de politieke heropvoedingskampen onder het regime van de Rode Khmer in Cambodja.

Marie-Louise Sibaziru is een Burundese theatermaakster. Zij overleefde de burgeroorlog in 1993.

Laurien Ntezimana is een Rwandese theoloog en socioloog. Hij verzette zich tegen de genocide op de Tutsi in Rwanda

Simon Gasibirege is psychotherapeut en directeur van « Life Wounds Healing Association » in Rwanda.

Elk van de 4 afleveringen vertellen de getuigen hoe ze de onbeschrijflijke crisis in Rwanda, Burundi en Cambodja hebben doorstaan. Ze nemen je mee in inspirerende verhalen én geven wijze raad over wat te doen om deze gruweldaden tegen te gaan.

- **Aflevering 1:** "Gedachten over mechanismen die leiden tot massageweld en manieren om deze te weerstaan.": <https://youtu.be/OVUZooq4o5Q>
- **Aflevering 2:** "De mechanismen die leiden tot massageweld": <https://youtu.be/Cl2OY2L7P1g>
- **Aflevering 3:** "Gerechtigheid brengen: moeilijke oefening, maar onmisbaar voor een duurzame vrede": <https://youtu.be/mytndGBDG7g>
- **Aflevering 4:** "Weerstand bieden - hoe word je actor van verandering?" https://youtu.be/ELB84OO_Res

De serie is ontwikkeld ter ondersteuning van de [workshops van RCN Gerechtigheid & Democratie](#) (vanaf 16 jaar) en is tot stand gekomen met steun van La Fédération Wallonie-Bruxelles en DGD.

Aflevering 2: “De mechanismen die leiden tot massageweld”

Vanuit verschillende invalshoeken vertellen de 4 getuigen hoe vele gewone mensen in hun land zich hebben laten meeslepen in massageweld. Dit is geen verandering van de ene op de andere dag. Mechanismen als **manipulatie** door propaganda en slogans als 'eigen groep eerst', **groepsdruk** (erbij horen of anders...), en **gehoorzamen aan een autoriteit** (als het over de radio gezegd wordt, dan zal het wel waar zijn, toch?) spelen daarbij een grote rol. En hoe zit het met **omstanders**, grijpen die in? Hoewel de getuigen ieder spreken over eigen ervaringen zijn de mechanismen die zij beschrijven akelig vergelijkbaar en soms ook actueel. Hoe kun je deze herkennen, kritisch bekijken en er weerstand tegen bieden?

Deze aflevering dient ter ondersteuning van [workshop 2: Ik doe dus ik ben! Hoe leren kritisch te denken én reageren?](#)

Praktische informatie over het materiaal:

Wie: leerlingen derde en vierde graad secundair onderwijs, socio-culturele (jeugd)verenigingen en studenten hoger onderwijs.

Aanvullend materiaal:

- [Prezi](#)
- [Handleiding voor de leerkracht Workshop 2: ik doe dus ik ben](#)
- Video:
  - [« Als het ginder is, is het hier », aflevering 2 « De mechanismen die leiden tot massageweld »](#)
  - [Contextblad voor videogetuigenissen](#)

Al het educatief materiaal vindt u [op onze website](#).

Voorgestelde oefeningen / activiteiten:

- Woordenwolk
- Debat gebaseerd op citaten uit de video
- Woordenlijst
- Analyse vanuit verschillende hoeken
- De essentie
- De probleemboom
- Verdieping en onderzoek

Deze oefeningen zijn voorstellen om dieper in te gaan op de videogetuigenissen. We laten aan u de keuzen om er één of meerdere te gebruiken, in de volgorde die voor u het beste past. Het is mogelijk om deze activiteiten via afstandsonderwijs online te doen via de platformen die wij hebben aanbevolen en/of via het delen van woorden of citaten op uw scherm.

Meer info:

Bezoek onze website <https://rcn-ong.be/nl/>, of neem direct contact met ons op via pedagogie@rcn-ong.be.

Doelstellingen

Specifieke doelen

Kennis: De leerlingen...

- raken vertrouwd met de gebeurtenissen van de genocide in Cambodja, in Rwanda of tijdens de burgeroorlog in Burundi.
- krijgen inzichten in de verschillende mechanismen die (al dan niet) hebben geleid tot de gebeurtenissen in Cambodja/Burundi/Rwanda (zoals groepsconformisme).
- krijgen inzicht in de rol die zij (kunnen) spelen als actieve en maatschappijkritische burgers.

Vaardigheden: De leerlingen...

- kunnen parallellen, maar ook verschillen benoemen tussen het verleden, het heden en hun eigen leefwereld.
- Kunnen, door kritisch te denken, hun eigen mening formuleren over historische en hedendaagse mechanismen van (groeps)conformisme,

Attitudes: de leerlingen...

- zijn zich bewust van mechanismen op macro (samenleving/internationaal) niveau die kunnen leiden tot massageweld
- zijn geïnteresseerd - door middel van getuigenissen van mensen die massageweld mee hebben gemaakt - in de geschiedenis van Rwanda en de individuele en collectieve verantwoordelijkheden die men kan aanrekenen aan personen die deze misdaden hebben gepleegd.
- nemen een kritische, actieve en participatieve rol op in de eigen samenleving.

Voorgestelde oefeningen / activiteiten

Woordenwolk

<https://www.mentimeter.com/>

Via de site Mentimeter is het mogelijk om een woordenwolk te maken die de leerlingen via hun eigen computer of smartphone kunnen aanvullen met hun eigen voorstellen.

Suggestie voor gebruik in verband met de video:

- Maak een woordenwolk over hoe leerlingen zich voelen na het zien van de video.
- Vraag de leerlingen uit te leggen waarom ze de woorden hebben gekozen die op de Mentimeter staan, zodat ze die in verband kunnen brengen met wat er in de video wordt gezegd (dit helpt ook om het begripsniveau van de video in te schatten)

TIP!

Deze activiteit kan worden gedaan **voordat** de video wordt vertoond om het kennisniveau van de leerlingen over massaal geweld in te schatten.

Deze activiteit kan **voor en na** de vertoning worden gedaan om te zien of het begrip en de voorstelling van massaal geweld bij jongeren is veranderd.

Goed om te weten!

Voor het gebruik van Mentimeter is het verplicht een gratis account aan te maken. [Wooclap](#) en [Genially](#) bieden ook de functie 'woordenwolk' aan. Ook bij hen is een gratis inschrijving vereist.

Debat gebaseerd op citaten uit de video

De bedoeling is dat de leerlingen zich ervan bewust worden dat bepaalde mechanismen in onze samenlevingen (in mindere mate) een rol spelen. We stellen enkele citaten uit de video voor als uitgangspunt voor een bredere discussie.

Citaten

Thong Hoeung Ong

- *In de gehele menselijke geschiedenis, is het verhaal soms 'fake'. Maar de mens is in staat iets 'fake' geloven. (3'15min)*
- *Eerst en vooral, om hun macht te versterken, moest men vijanden vinden. (4'26min)*
- *Ergens is de Mens zowel goed als slecht. (10'20min)*
- *De politieke leider als individu, als hij zich als slachtoffer ziet, zal hij een beul worden. (10'30min)*
- *Wanneer men aanvaardt zonder het doel voor ogen te houden, vergeet men dikwijls dat het doel de middelen niet heiligt. (14'17min)*
- *"De andere" is niet de 'echte'. Dit concept is uitgevonden door buitenlanders. Altijd weer dezelfde logica. In Afrika of elders, alles blijft hetzelfde en de Geschiedenis zal zich herhalen, herhaalt zich nu, zelfs in Europa. (34'02min)*

Marie-Louise Sibaziru

- *Wat van bovenaf komt, verpest alles. (7'40min)*
- *De meerderheid kiest niet voor geweld, maar degenen die spreken en aanzetten tot geweld, steken daar al hun energie en hun krachten in, en slagen erin de meerderheid te doen zwijgen, die, mocht ze nochtans beslissen om ook de stem te verheffen, in een mum van tijd de stem van het geweld zou kunnen smoren. (17'09min)*
- *Er zijn veel daden van menselijkheid geweest tijdens de oorlog, maar daar werd niet over gesproken, want wat een moedige daad is voor de ene, wordt een daad van verraad voor de andere. (24'18min)*
- *Er is ook de globalisering die maakt dat de mensen zich achter de massa verstoppen. De mensen krijgen te verstaan dat ze geen individuele verantwoording dragen. Wat ze doen, wordt door de massa gedaan. (25'46min)*

Laurien Ntezimana

- *Drie krachten dragen bij tot het menselijk verderf. Er is angst. Er is hebzucht. En er is ijdelheid. Indien je die drie weet te gebruiken, kun je om het even welk land manipuleren. (19'13min)*
- *Iemand heeft ooit gezegd dat mensen dommer zijn dan ratten, omdat een rat nooit twee keer in dezelfde val loopt. Als hij het kan vermijden, gaat hij daar nooit meer langs. Maar de mensen komen daar steeds terug. Ze leren niets uit de Geschiedenis. (31'30min)*

TIP!

Het is mogelijk om deze oefening op verschillende manieren te organiseren:

- **Debat:** Kies één of meer citaten. Hang deze citaten op het bord. Vraag de leerlingen om commentaar. Het is belangrijk dat er vervolgvragen zijn om de leerlingen aan te moedigen zich uit te drukken en hun denken te voeden.

Mogelijke vragen:

- Denk je dat dit waar is, ben je het ermee eens?
- Was dit alleen in dit land / deze context het geval?
- Komt dit fenomeen ook voor in België? Hier op school?
- Heb je hier al eens iets over gehoord? Vandaag?
- **World Café:** verdeel de klas in kleine groepjes. Leg één of meer citaten in het midden van de groepstafels. Stel voor dat ze het (de) citaat(en) bespreken en dat de groep de kernpunten van hun discussie opschrijft op een blad papier (dat op de tafel blijft liggen). Na 10 minuten (dit kan worden aangepast aan de tijd u heeft) wisselen de leerlingen van tafel, b.v. de helft van de groep naar links en de helft naar rechts. Op die manier veranderen ook de leerlingen binnen de groepen. De gevormde nieuwe groepen zetten de discussie voort op basis van wat al op het blad op hun tafel is geschreven en proberen andere elementen te bedenken of kunnen voortborduren op de door de vorige groepen achtergelaten gedachten. Aan het eind van alle rondes presenteert elke groep klassikaal over de citaten die op hun tafel liggen een samenvatting van de gedachten van alle groepen. De andere leerlingen kunnen aanvullen of helpen als hun gedachten niet goed vertaald zijn.
- **Bewegend debat:** Hang de citaten op verschillende plaatsen in de klas op. Vraag de leerlingen om bij het citaat te gaan staan dat hen het meest aanspreekt. Vraag de leerlingen in groepjes bij een citaat hun keuze te bespreken: wat maakt dat zij door dit citaat werden geraakt?

Woordenlijst

Vraag de leerlingen om – voorafgaand aan het bekijken van de video - de woorden te omcirkelen die antwoord geven op de vraag: " Welke elementen dragen bij aan het ontstaan van massageweld, volgens jou?" Herhaal de oefening na het bekijken van de video. Is hun keuze veranderd? Waarom (niet)? Vraag de leerlingen toe te lichten waarom ze de gekozen woorden hebben behouden of veranderd.

Goed om te weten

De lijst van de voorgestelde woorden staat in **bijlage 1**. Uiteraard is deze lijst niet limitatief en deze worden aangevuld met andere woorden.

Analyse vanuit verschillende hoeken

Nodig de leerlingen uit om uit elke van de onderstaande categorieën een element uit de getuigenissen aan te duiden:

- **Persoonlijk:** Welke attitude of standpunt vind je opvallend (in positieve of negatieve zin)?
- **Politiek:** Hoe draagt de politiek (de macht) bij aan massageweld?
- **Maatschappelijk:** Wat is de rol van de samenleving ten aanzien van mechanismen die leiden tot massageweld?
- **Media:** Hoe dragen de media bij aan massageweld?

Een tabel met deze vragen is te vinden in **bijlage 2**.

De essentie

Deze oefening start vanuit de hoofdvraag: "*Welke mechanismen of situaties zoals genoemd in de video herken ik in mijn eigen leven?*" Met deze vraag in gedachte, nodig de leerlingen uit **de essentiële informatie uit de getuigenissen** samen te vatten.

- Eerst zelfstandig: schrijf de voor jou 5 belangrijkste boodschappen uit de getuigenissen.
- Bespreek vervolgens in kleine groepjes welke boodschappen eenieder heeft genoteerd en laat de leerlingen de 5 belangrijkste van deze boodschappen selecteren.
- Elke groep licht deze 5 boodschappen klassikaal toe.

De probleemboom

Nodig de leerlingen uit om, aan de hand van het model van de probleemboom en op basis van de elementen die de getuigen in de video naar voren brengen, na te denken over concrete oplossingen die kunnen worden uitgevoerd om te voorkomen dat dit soort gewelddaden opnieuw gebeuren: Hoe kunnen jongeren zich als burgers opstellen? Op welke manier kunnen zij in de samenleving handelen en reageren?

Goed om te weten

De probleemboom kan een aanvullende oefening zijn op de oefeningen "Analyse uit verschillende hoeken" of "De essentie" om tot een actie te komen. Dit zorgt voor een positiever einde en laat de leerlingen ervaren dat zij zelf ook in staat zijn om in actie te komen en een verschil te maken.

Verdieping en onderzoek

Hieronder vindt u een reeks vragen die kan worden gebruikt als uitgangspunt voor een onderzoeksoopdracht. Deze vragen stellen u en de leerlingen in staat de discussie breder te trekken naar actuele kwesties. Enkele voorgestelde antwoorden vindt u in **bijlage 3**.

- a) Wat is communisme?
- b) De 3 machten in een democratische rechtsstaat zijn de uitvoerende macht, de rechterlijke macht en de wetgevende macht. Welke andere personen/instellingen oefenen macht en invloed uit op de samenleving?
- c) Wat is ethnocentrisme?
- d) "*Sterke instellingen zijn nodig om het algemeen belang te beschermen*": Over welke instellingen gaat het hier? Hoe beschermen deze het algemeen belang?
- e) Wie zijn de "rechtvaardigen" van Rwanda?
- f) Wat zijn de instanties die massamisdaden kunnen voorkomen, berechten of waar slachtoffers herstelbetalingen kunnen verkrijgen?
- g) Wat is despotisme?
- h) Wat zijn de Verdragen van Parijs?
- i) Welke berichten van uitsluiting zijn er vandaag de dag in onze samenleving te horen?

Bijlage 1: Woordenlijst

1. Omcirkel de woorden in de lijst hieronder die volgens jou bijdragen aan het ontstaan van massageweld.
2. Na het bekijken van de video, is jouw keuze veranderd? Zijn er woorden die je zou willen schrappen of toevoegen?

Genocide	Goedheid
Propaganda	Zondebok
Dehumanisering	Geschiedenis
Ander(en)	Gevaar
Manipulatie	Democratie
Groep	Slachtoffer
Angst	Beul
Autoriteit	Geweld
Macht	Algemeen belang
Media	Verdwijning
Vijand	Oorlog
Uitsluiting	Schade
Verdelen	Conflict
Trots	Onrechtvaardigheid
Bevolking	

Bijlage 2: Analyse vanuit verschillende hoeken

Duid uit de video een element aan uit elke categorie	Jouw antwoorden
<p>Persoonlijk element</p> <p>Welke attitude of standpunt vind je opvallend (in positieve of negatieve zin)?</p>	
<p>Politiek element</p> <p>Hoe draagt de politiek (de macht) bij aan massageweld?</p>	
<p>Maatschappelijk element</p> <p>Wat is de rol van de samenleving ten aanzien van mechanismen die leiden tot massageweld?</p>	
<p>Media element</p> <p>Hoe dragen de media bij aan massageweld?</p>	

Bijlage 3: Verdieping en onderzoek**a) Wat is communisme?**

Oorspronkelijk is het communisme een politieke ideologie die streeft naar een vorm van sociale organisatie zonder klassen (d.w.z. zonder dat de ene groep leeft ten koste van de andere), zonder staat en zonder geld, waar materiële goederen worden gedeeld. Tijdens de Koude Oorlog verwees de term "communisme" ook naar een vorm van politiek regime, dictatoriaal of totalitair, gekenmerkt door de exclusieve macht van de communistische partij, waarbij institutionele, sociale en economische structuren en ook de gewone burgers voortdurend in de gaten werden gehouden. In een dergelijk regime is de economie gebaseerd op collectief eigendom (bijv. bij de uitbuiting van de landbouw). Er zijn verschillende soorten communisme: marxisme, leninisme, stalinisme, maoïsme, trotskisme, enz.

In 1951 de Communistische Partij van Kampuchea (= naam die destijds aan Cambodja werd gegeven) in Cambodja opgericht. Deze partij wordt ook Angkar padevat ("Revolutionaire Organisatie") genoemd en haar militanten en strijdkrachten worden de Rode Khmer genoemd. In 1975 nam Angkar de macht in Cambodja over tot 1979 met als doel Cambodja etnisch te zuiveren en een klasseloze maatschappij op te zetten gebaseerd op landbouw, zelfvoorziening en gelijke rechten voor iedereen.

Goed om te weten

U vindt de belangrijkste kenmerken en daden van het Rode Khmer regime [in onze context fiche](#).

b) De 3 machten in een democratische rechtsstaat zijn de uitvoerende macht, de rechterlijke macht en de wetgevende macht. Welke andere personen/instellingen oefenen macht en invloed uit op de samenleving?

De media worden beschouwd als de vierde pijler van de macht. Tijdens de genocide tegen de Tutsi's in Rwanda speelden de media een belangrijke rol, voornamelijk via de vooroordelen die door Radio-Télévision des Mille Collines (RTLM) werden verspreid.

Sociale media, burgerinitiatieven en religieuze leiders kunnen ook een belangrijke rol spelen in de samenleving. Bespreek dit met uw leerlingen. Welke invloeden zien zij in de samenleving?

Goed om te weten

U vindt het transcript van een fragment in [de context fiche](#) van de Kazerne Dossin (blz. 12) evenals het [audiofragment op Vimeo](#).

c) Wat is ethnocentrisme?

Dit is de min of meer bewuste neiging om de wereld te bekijken vanuit het perspectief van de eigen cultuur, normen, waarden en gewoonten. Deze tendens kan negatieve gevolgen hebben:

- Misverstanden die leiden tot miscommunicatie.
- De andere cultuur kan als slecht of onfatsoenlijk worden gezien, wat aanzet tot vooroordelen en discriminatie.

Het is belangrijk dat wij ons bewust zijn van waar wij vandaan komen (onze eigen cultuur en referentiepunten) en van de mensen waarmee we te maken hebben (waar komen zij vandaan, vanuit welke gedragsregels en referentiepunten).

Voorbeeld: Iemand in de ogen aankijken.

Dit is iets heel gewoons voor ons. Maar in andere culturen wijst iemand aankijken in de ogen op schaamte, eer, angst, hiërarchie. Dat iemand je aankijkt of niet kan dus heel verschillende dingen betekenen.

Tip!

Om verder te gaan in deze denkoefening nodigen wij u uit [de Ted Talk van Chimamanda Ngozi Adichie te bekijken: het gevaar van een enkel verhaal](#). U vindt ook in onze [workshop 1: Voorbij de hokjes!](#) een uitleg rondom deze video (pagina 8).

d) "Sterke instellingen zijn nodig om het algemeen belang te beschermen": Over welke instellingen gaat het hier? Hoe beschermen deze het algemeen belang?

Voor RCN Gerechtigheids & Democratie kan er geen samenleving bestaan zonder justitie. Om ten dienste te staan van de samenleving en het individu moet justitie:

- zich aanpassen aan de sociale, economische en culturele realiteit en behoeften
- de dialoog mogelijk maken en sociale banden onderhouden
- voor iedereen toegankelijk zijn
- positieve normen en praktijken instellen die vrijheden en gelijkheid voor de wet garanderen
- straffeloosheid voor de zwaarste misdrijven bestrijden
- en, tot slot, de beginselen van de rechtsstaat respecteren

e) Wie zijn de "rechtvaardigen" van Rwanda?

De "rechtvaardigen" zijn mannen en vrouwen van de Hutu-groep die, met gevaar voor eigen leven, mannen, vrouwen en kinderen van de Tutsi-groep, die met uitroeiing werden bedreigd, hebben geholpen en gered. Ze worden ook wel "abarenzi w'igihango" genoemd, wat zoiets betekent als "bewakers van het bloedpact". Er hangt een stilte om deze mensen. Aan de ene kant vinden de overlevenden het moeilijk dat enkele "redders" worden geprezen, terwijl de meeste overlevenden geconfronteerd werden met uitroeiing. Aan de andere kant, vanuit het standpunt van de moordenaars, zijn de "rechtvaardigen" verraders van de etnische zaak.

De term "Rechtvaardigen" werd in Israël gebruikt om niet-Joden aan te duiden die tijdens de Tweede Wereldoorlog vanuit een gevoel van rechtvaardigheid en menselijkheid onbaatzuchtig Joden hebben gered van de uitroeiing door nazi-Duitsland.

Goed om te weten

Onze bibliotheek staat vol met bronnen (films, boeken, studies, ...). Aarzel niet om [ons te contacteren](#) om toegang te krijgen tot de volledige catalogus.

f) Wat zijn de instanties die massamisdaden kunnen voorkomen, berechten of waar slachtoffers herstelbetalingen kunnen verkrijgen?

In onze [workshop 3: Gerechtigheid en de strijd tegen straffeloosheid](#), nodigen we de leerlingen uit tot een analyse en een kritische reflectie over gerechtigheid, over de verschillende niveaus van verantwoordelijkheid die bestaan bij het plegen van massamisdaden, en over de nationale en internationale instanties die deze misdaden berechten, en zo bijdragen tot de strijd tegen straffeloosheid en het voorkomen van nieuwe conflicten.

In deze workshop wordt ingegaan op internationale rechtspraak via het Rwandatribunaal (ICTR) en het Internationaal Strafhof (ICC), universele rechtspraak en 'transitional justice' met name via de Gacaca-rechtbanken ("Grasveld" in het Kinyarwanda). De Gacaca-rechtbanken zijn gebaseerd op een traditionele manier van conflictbeslechting waarbij zaken in de open lucht en samen met de lokale bevolking worden behandeld. Lekenrechters worden door de bevolking gekozen en passen de wet toe. De Gacaca-rechtbanken hebben het grootste deel van de rechtszaken na de genocide behandeld.

g) Wat is despotisme?

Despotisme is de regeringsvorm waarbij de heerschappij wordt uitgeoefend door één enkele autoriteit (één persoon of een kleine groep) die de absolute macht heeft. Despotisme is vaak een autoritaire, willekeurige, onderdrukkende, tirannieke macht over alle onderdanen. Er is geen mogelijkheid voor discussie, er is geen volksvertegenwoordiging en er zijn geen politieke partijen; kritiek en verzet worden afgestraft.

Volgens Montesquieu, in "L'esprit des lois", is despotisme het absolute kwaad, de macht van één enkele man, zonder enige regel, behalve die van zijn eigen belang, een macht gebaseerd op angst. De filosoof pleitte daarom voor de scheiding der machten om despotisme te voorkomen en de vrijheid te behouden.

Despotisme komt voor in verschillende vormen: autocratie, dictatuur, imperium, fascisme, militaire junta, absolute monarchie, oligarchie, totalitarisme.

TIP!

Vraag uw leerlingen of zij regimes kennen die als despotisch kunnen worden aangemerkt. Kunnen ze dit linken aan een periode en plaats in de geschiedenis? Denken zij dat het tegenwoordig nog mogelijk is om als despoot over een land te heersen? Waar en hoe?

h) Wat zijn de Verdragen van Parijs (“*les accords de Paris*”)?

De Verdragen van Parijs verwijzen naar verschillende momenten in de geschiedenis, waaronder:

- De Verdragen van Parijs van 1954 na de Tweede Wereldoorlog.
- De Parijse vredesakkoorden van 1973 waarmee de Vietnamoorlog wordt beëindigd.
- De Overeenkomst van Parijs van 2016 beschrijft een wereldwijd akkoord over de opwarming van de aarde.
- De Vredesakkoorden van Parijs van 1991 inzake Cambodja.

In de videogetuigenis noemt meneer Ong ‘les accords de Paris’, oftewel: de Vredesakkoorden van Parijs inzake Cambodja. Deze werden ondertekend op 23 oktober 1991. Deze akkoorden maakten officieel een einde aan 21 jaar oorlog in Cambodja en plaatsten het land onder toezicht van de Verenigde Naties tot er vrije verkiezingen konden worden gehouden.

i) Welke berichten van uitsluiting zijn er vandaag de dag in onze samenleving te horen?

Voorbeelden hiervan zijn de stigmatisering en criminalisering van migranten, discriminatie van vrouwen of personen met beperkte mobiliteit, homofobie en discriminatie van LGTBQIA+-personen, angst of discriminatie van ‘dikke’ mensen, enz.

TIP!

Bespreek met uw leerlingen:

- Welke boodschappen horen zij om zich heen? Op politiek niveau? In de privésfeer? Op sociale media?
- Wat kunnen zij aan deze berichten doen? Hoe kunnen ze daarop reageren?
- Hoe kan discriminatie worden vermeden?

TIP!

Om dieper in te gaan op het thema van stereotypen, vooroordelen en discriminatie, aarzel niet om onze [workshop 1: Voorbij de hokjes!](#) te raadplegen

Om u verder in te verdiepen...

Hier zijn enkele bronnen die u kunnen helpen om u verder te verdiepen in de thema's en landen die in onze workshops aan bod komen. Sommige zijn beschikbaar in onze mediatheek en kunnen worden uitgeleend aan geïnteresseerde leraren. Aarzel niet om [ons te contacteren](#) voor meer informatie.

Websites

<https://rcn-ong.be/nl/wat-we-doen/educatief-aanbod/>

Wat kunnen getuigenissen van massageweld in Rwanda of Cambodja ons leren over vandaag? RCN Gerechtigheids & Democratie biedt educatief materiaal, vormingen en workshops aan om onverdraagzaamheid, discriminatie en hedendaags massageweld te bespreken met jongeren.

<https://www.kazernedossin.eu/NL/Onderwijs-vorming/Secundair-onderwijs/Lesmateriaal/Lespakket-Rwanda,-Wounded-Vision>

KAZERNE
DOSSIN

Naar aanleiding van de tentoonstelling «Rwanda, wounded vision» heeft Kazerne Dossin een educatieve fiche uitgewerkt over de massamoorden die hebben plaatsgevonden in Rwanda. U zult er concrete didactische suggesties in terugvinden om de thematiek in uw klas uit te diepen. De [fiche](#) bestudeert vier thema's: 1. Beulen, slachtoffers, verzetsstrijders, 2. Derden, 3. De genocide en 4. Na de genocide.

<http://www.bethechangebelgium.be/>

De vzw's 'Be The Change Belgium' en 'Challenge Day' organiseren activiteiten die zowel jongeren als volwassenen tracht te verbinden door uit te gaan van de kracht van elk individu, de rijkdom van diversiteit, openheid en zelfexpressie. Op die manier bieden ze de strijd aan met stereotypen en vooroordelen.

https://www.niod.nl/sites/niod.nl/files/Bronnenopdracht_bij_de_stadia_van_Stanton.pdf

Lespakket en oefeningen voor een beter begrip van de 10 stappen (volgens Stanton) die kunnen leiden tot een genocide.

<https://onderwijs.hetarchief.be/>

Dit gratis webplatform zit vol gratis audiovisueel materiaal aan voor het onderwijs. De inhoud werd geselecteerd door en voor leerkrachten op basis van de eindtermen en leerplannen en in samenwerking met andere onderwijspartners. Ontdek welk interessant en kwalitatief materiaal het aanbiedt rond onder andere Cambodja, Rwanda, massageweld en genocides, stereotypen, vooroordelen en discriminatie.

<http://mappingmemoriescam.wixsite.com/home>

De website Mapping Memories geeft inzicht in de geschiedenis van de Cambodjaanse genocide aan de hand van verschillende thema's, waaronder familie, liefde en angst aan de hand van audio(-visuele) getuigenissen, fotomateriaal en muziek.

Films en documentaires

Rode Kruis België, Niet het recht te zwijgen, 2013, 16min18sec (fr)

<https://youtu.be/Ro7O5q0waOQ>.

In deze documentaire vertelt Thong Hoeung Ong, onze getuige in deze workshop, over zijn leven voor de genocide, zijn Jaren in de heropvoedings- en dwangarbeidskampen alsook zijn rol als getuige tijdens het internationaal gemengd tribunaal.

Boeken en strips

Jean Hatzfeld, *Seizoen van de machetes: het verhaal van de daders*, De Bezige Bij, 2004

In het voorjaar van 1994 vermoordden Rwandese Hutu's honderdduizenden van hun Tutsi-landgenoten. In deze slachtpartij was de machete, het typisch Afrikaanse kapmes, het meest gebruikte moordwapen. Kort na de genocide reisde oorlogsverslaggever Jean Hatzfeld naar het dorpje Nyatama, waar in een maand tijd 50.000 van de 59.000 Tutsi's waren vermoord. Hij voerde diepgaande gesprekken met een groepje daders, om erachter te komen wat hen bezieldde. Waarom grepen deze gewone, respectabele leraren, boeren en winkeliers op een kwade dag hun kapmessen om hun streekgenoten af te slachten? Hatzfeld stelde vele vragen en kreeg een fascinerend en ontluisterend inzicht in de psychologie van de daders. Seizoen van de machetes is een verhelderend document over de banaliteit van het kwaad. Susan Sontag raakte diep onder de indruk en schreef een voorwoord speciaal voor deze editie.

Jeroen Janssen, *Muzungu, Gluipend gif*, VOF Wonderland Half Vier productions, 1997

Edwin, een blanke ontwikkelingshulp in een klein Rwandees dorp, is zonder het zelf te beseffen getuige van de voorbereidingen voor de Rwandese genocide van april 1994. Het eerste deel van de strip schreef Jeroen Janssen in Rwanda, enkele weken voor de genocide er in alle hevigheid losbarstte. Drie jaar later voegde hij er een tweede deel aan toe. De gebeurtenissen van 1994 laten de personages nog altijd niet los.

Cécile Grenier & Pat Masioni, *De hel van Rwanda '94*, Xtra, 2007

Een verhaal over wat wel de laatste genocide van de eeuw wordt genoemd: de honderd dagen volkerenmoord, tussen april en juli 1994, op anderhalf miljoen Tutsi's door de Hutu-meerderheid. Grenier baseerde het scenario voor dit album op ooggetuigenverslagen tijdens haar research in Rwanda. Door de ogen van Tutsi Mathilde, moeder van drie kinderen, beleven we de eerste angstige dagen van de slachtpartij, waarin zij haar kinderen verwoed probeert te redden van de dreigende machetes van de Hutu's.

Gaël Faye, *Klein Land*, Hollands Diep, 2017

Het is 1992 en de tienjarige Gabriel woont met zijn Franse vader, ondernemer, zijn Rwandese moeder en zijn zusje Ana in een van de betere expatbuurten van Burundi. Zijn gelukkige jeugd wordt ruw verstoord, eerst door de scheiding van zijn ouders en vervolgens door de burgeroorlog en het gruwelijke drama in buurland Rwanda. De onrust doet Gabriel beseffen dat hij niet alleen kind is, maar ook halfbloed, Frans, Tutsi...

Klein land is een ongekend debuut, donker en licht, vol tragiek maar ook humor. Deze eerste roman van Gaël Faye is bekroond met de 'prix Goncourt des lycéens'.

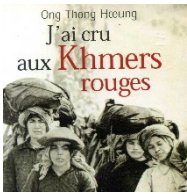
Jean Hatzfeld, *Là où tout se tait*, Editions Gallimard, 2021 (fr).

In de heuvels van Nyamata gaat Jean Hatzfeld op zoek naar de weinige Hutu's die zich met gevaar voor eigen leven hebben verzet tegen de genocidale waanzin. In Rwanda worden zij abarinzhi w'igihango genoemd, de hoeders van het bloedpact, of soms de Rechtvaardigen. Maar vijftientig jaar later blijven zij zwijgende figuren, omgeven door wantrouwen; omdat zij in de ogen van de Hutu's verraad belichamen, of hun het beeld voor ogen houden van wat zij hadden kunnen zijn, terwijl de Tutsi's onherleidbare verdenkingen over hen koesteren en meestal weigeren toe te geven dat er verdienstelijke Hutu's waren.

Veel van de redders werden neergeschoten door de moordenaars, zonder een spoor na te laten. Enkele overlevenden vertellen hier hun buitengewone verhalen. Ieder vindt de woorden om deze chaos te beschrijven in een vreemde, maar vertrouwde taal, vol metaforen, herkenbaar voor allen die de vorige boeken van de auteur hebben gelezen.

Thong Hoeung Ong, *J'ai cru aux Khmers rouges*, Éditions Buchet-Chastel, Paris, 2003 (fr).

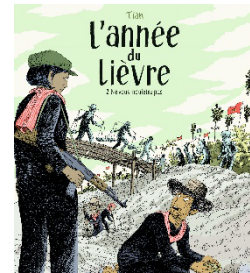
Ong, T.H., *J'ai cru aux Khmers rouges*, Éditions Buchet-Chastel, Parijs, 2003.

Thong Hoeung Ong, de getuige die centraal staat in deze workshop, vertelt in deze autobiografie hoe hij zich liet meeslepen in de ideologie van de Rode Khmer, hij pas na zijn (over)leven in heropvoedingskampen tot andere inzichten kwam en hij na dertig jaar getuigt tijdens het gemengd internationaal tribunaal.

Tian, V., *L'année du lièvre*, Gallimard, Parijs, 2011 (fr).

In drie opeenvolgende graphic novels, *Au revoir Phnom Penh* (2011), *Ne vous inquiétez pas* (2015) en *Un nouveau départ* (2016), vertelt auteur Tian het verhaal van zijn familie en andere Cambodjanen tijdens de dictatuur.

Tijdschriften

XXI (n°36), *Les ficelles du pouvoir*, 2016 (fr).

In dit tijdschrift vindt u het verslag van Marie Darrieusecq: "*Twee rechtschapen mannen uit Rwanda. Met alle risico's hebben zij honderden Tutsi's van de uitroeiing gered*".

Suggesties?

Uw feedback is van onschatbare waarde. Maakte u gebruik van onze handleiding en/of één van onze thematische fiches? Bent u tevreden of wenst u iets op te merken of aan te vullen? Laat dit ons gerust weten op pedagogie@rcn-ong.be. Alvast bedankt voor jullie waardevolle feedback!